

9. אפילוג – מודל הדסים משופר

חלפו שישים שנים מאז הגיעו שמונת ניצולי השואה הראשונים להדסים והחלה שם חוויה החינוכית מסעירה שאנחנו תוצאותיה. במבחן התוצאה מדובר, עם כל הצניעות, וכל ההסתייגות לגבי שני הכותבים, בהצלחה חינוכית מונומנטאלית. אנחנו מבקשים להתייחס אל שישים שנים אלה כאל ניסוי שניתן ללמוד ממנו לקחים ולהסיק מסקנות על מנת לשפר בעזרתם את מערכת החינוך הקורסת בישראל ואת מערכות החינוך המאכזבות בעולם כולנו. גאונים ומחוננים יגיעו למיצוי עצמם למרות מערכות החינוך הכושלות ולעתים מוטב שהקשר שלהם עם מערכות אלה יהיה רופף כמו במקרה של אלברט אינשטיין. אנחנו סבורים שגם את כלל התלמידים ניתן להביא להישגים בכל התחומים אם ניישם את מודל הדסים משופר.

לקחים ניתן להפיק בעיקר מתופעות יוצאות דופן לחיוב ולשלילה בתנאי שאבני היסוד של השכיח ידועות ומוכנות. ללא אבני יסוד ההבנה מתחלפת באגדה. כשמדובר בתופעות חיוביות ושליליות, יש לחשוף את המנגנון של תהליכיהן כדי ליישם ואף לשפר את יסודותיהם החיוביים וכדי לנטרל את השליליים.

הקונספציה: אבני היסוד מצויות בממד החמישי – ממד המשמעות שרק מעטים יכולים לחשפם ולא רבים יכולים להבין את מה שנחשף. הדבר נובע לא מהעדר פוטנציאל קוגניטיבי אלא מאוריינטציה חינוכית אנטי-אינטלקטואלית שגם הדסים חטאה בה זה אחד הטעמים שיש לפתח מודל משופר. התפיסה החינוכית האנטי-אינטלקטואליסטית מבוססת על רעיון "החטא הקדמון" – דעת היא חטא. הדבר קיבל ביטוי בפרשת גן העדן בספר בראשית. לא רק בתרבויות טוטאלטריות אלא גם באוניברסיטאות הכי מתקדמות בעולם החופשי מלמדים את הידוע המובן מאליו, הדוגמאטי, או המיתולוגי ומקשים על חקר הבלתי ידוע. גדעון אריאל למד זאת על בשרו, כמסופר לעיל, באוניברסיטת מסצ'וסטס בארצות הברית ובמאבק שניהל נגדו ציבור המומחים בביו-מכאניקה. אני למדתי זאת על בשרי בניסיוני לחקור את אבני היסוד של התנהגות האדם ולהגיע לחקר האמת במלחמות ישראל. ניסוי הדסים הצליח, לדעתנו, בראש וראשונה, בזכות הבשלה כאוטית, אבולוציונית, ומוטציונית של קונספציה: דיאלוג יצירתי. את הקונספציה הזאת קיבלו המייסדים והמנהלים, רחל וירמיהו שפירא מן התיאורטיקנים משה שוובה, מרטין בובר ויהושע מרגולין שבעצמם לא הסתפקו בתיאוריה אלא פעלו ליישמה כל אחד בתחומו. יכולתם של רחל וירמיהו לגבש גישה חינוכית מהרעיונות של שלושת מוריהם היא תופעה נדירה בקרב אנשי חינוך. הם הצליחו בכך משום שראו את עצמם כתלמידים של השלושה וקיימו איתם ועם תלמידיהם דיאלוג יצירתי.

ההכשרה: התקופה הקריטית בהכשרתם של רחל וירמיהו למשימתם היו השנים שהשניים בילו בקבוצת "צופה – מורה" של שוובה. בקבוצה זאת התקיים דיאלוג יצירתי תוך כדי יישומו ב"לגיון הצופים" של שוובה בשלב ראשון ובכפר הילדים והנוער בן שמן בשלב שני. על איכותם הגבוהה של שתי מסגרות אלה למדתי מדודי משה שיפוני שהיה אדם מרכזי בשתייהן. בעזרתו גם למדתי עליהן וגם למדתי אותן. עד שנקרתה להם ההזדמנות ליישם את הקונספציה בהדסים עברו רחל וירמיהו הכשרה של למעלה מעשר שנים שהיו משולבים בה לימוד תיאורטי ועבודה מעשית. מכאן מסקנה שניתן

לגזור אותה מתולדות חייו של משה רבנו ושעוד אפלטון עמד עליה בימי קדם: אנשים אינם נולדים מנהיגים ועליהם לעבור הכשרה מעולה וארוכה עד שהם מגיעים למעלה של מנהיגות. על המנהיגים לעבור הכשרה תיאורטית ומעשית ארוכה. כשרחל וירמיהו קיבלו את הכשרתם בשנות העשרים, השלושים והארבעים וכשאנחנו למדנו בהדסים בשנות הארבעים והחמישים "קריירזם" היה ביטוי גנאי. תהינו: מה שלילה יש בשאיפה להגיע לפסגת הישגים ולעשות קריירה? בדיאלוג היצירתי שלנו, בעת כתיבת ספר זה הגענו למסקנה שקריירזם שלילי משמעותו: שאיפה להגיע לפסגה בלא לעבור הכשרה ארוכה הדורשת מאמצים רבים, ויתורים והקרבה. זה ההבדל בין רופא הנעשה בעל מקצוע אחרי שבע שנות לימוד וניסוי לבין קצין בצה"ל הנעשה "בעל מקצוע" אחרי בילוי של חצי שנה בבה"ד 1. אולי די בהכשרה של חצי שנה כדי להיות מפקד מחלקה יעיל אך לא די בה כדי להצמיח מפקד מערכה ברמה גבוהה ושום השתלמויות לא תפצנה על מה שנחסך מהמנהיג בלימודיו הבסיסיים. אותם דברים אמורים על מערכת החינוך. אפילו אם די במערכות החינוך הקיימות כדי להכשיר מורים ראויים, לא די בהן כדי להכשיר מנהיגים חינוכיים כפי שהיו רחל וירמיהו שפירא.

דיאלוג בצמרת: מנהיגים הם בדרך כלל אנשים בודדים המקבלים את החלטותיהם בכדידות

מזהרת כשהם מקיימים לכל היותר דיאלוג עם עצמם. רוב האנשים הסובבים את המנהיגים אינם מקיימים איתם דיאלוג אלא מתחנפים להם. ההיסטוריה הוכיחה כי מנהיגי-על שסיפור מנהיגותם אינו מצעד של איזולת פעלו בזוגות או בצוות של שורים. הדוגמא המפורסמת ביותר היא משה ואהרן שהוציאו את עם ישראל ממצרים לפני שלושת אלפים שנה ויצרו את התורה שממנה צמחה לא רק היהדות אלא גם הנצרות ואסלאם. על פי התורה קדם לדיאלוג בין שני האחים דיאלוג בין משה לאלוהים. האלוהים העברי לא ציווה על משה דבר, אלא התדיין איתו לגבי שליחותו לאחר שעבר הכשרה ארוכה למנהיגותו בבית פרעה ובמדבר. הקב"ה קיים לפני כן דיאלוג יצירתי עם שלושת האבות: אברהם יצחק ויעקב. בייחוד מעניין הדיאלוג בין אברהם לאלוהים בפרשת השמדתן של הערים הרשעות סדום ועמורה על כל "החפים מפשע" שבהן. דיאלוג הדיאלוגיים בהיסטוריה התקיים בין סוקרטס ואפלטון שהונצח בספרי אפלטון שנכתבו כדיאלוגים. בכך טען מלכם של כל הפילוסופים, כי הדרך הנכונה להגיע לאידיאות – לאמת – היא הדיאלוג היצירתי שאיננו כפוף לשום דוגמה. דוגמא אחרונה: שני מנהיגי העל של היישוב היהודי בארץ ישראל מתחילת הציונות ועד הקדמתה של מדינת ישראל היו דוד בן גוריון וברל כצנלסון. הדיאלוג היצירתי ביניהם יצר אנרגיות שרידות שניטרלו כל איום על מנהיגותם, וכאלה היו בשפע. השניים הנהיגו את היהודים להקמת מדינה משלהם אחרי אלפיים שנות גלות. הרעיון של מנהיגות ויצו למנות שני מנהלים להדסים ויכולתם של שני מנהלים אלה לקיים ביניהם דיאלוג יצירתי הוא תנאי הכרחי להצלחת ניסוי הדסים. במערכות ביטחון ובמערכות פוליטיות מקובל לקיים אחדות פיקוד ושליטה כי אם הפיקוד והשליטה אינם נתונים לאדם אחד מטשטשת האחריות ותהליך קבלת ההחלטות אינו יעיל. אבל מה יועיל לנו תהליך יעיל של החלטות גרועות? כדי שההחלטות תהיינה אופטימאליות גם תוכנן וגם ביישומן יש לקיים דיאלוג יצירתי בין מקבלי ההחלטות וזה מה שהיה בין רחל וירמיהו שפירא.

המורים: רחל וירמיהו הביאו להדסים מורים בלתי מנוסים מתוך השיקול לשמורים מנוסים

יש ניסיון רע וניסיון כזה לא יאפשר להם ליישם את תפיסתם החינוכית. הדסים היתה מערכת לומדת לא רק של חניכים אלא גם של מורים. בראש הפירמידה עמד משה שזכה שרחל וירמיהו עלו אליו

לרגל לירושלים ולעתים הוא הגיע להדסים וקיים דיאלוג עם כל הצוות החינוכי. בין המנהלים למורים, בין המורים לבין עצמם ובין המורים לחניכים התקיים דיאלוג מתמיד. במודל הדסים משופר יש להוסיף שלושה תחומים שלא היה להם ביטוי מספיק בהדסים:

אינטלקטואליות: אברהם אבינו גילה את עקרון ההפשטה בקבעו שלא לזהים יש קיום ממשי אך בלתי פיסקאלי. זאת התגלית הגדולה ביותר בהיסטוריה וממנה נגזר המדע כולו. על מערכת החינוך לפתח כושר ההפשטה של התלמיד כדי שיהיו לו כישורים אינטלקטואליים לנתח מופעים, לחקור מצבים ולהבין משמעויות. מערכות החינוך אינן ממלאות תפקיד זה כי התגלית של אברהם עוד לא הובנה במלואה. היא היתה כה גדולה עד שהאמונה הפקיעה אותה מן החשיבה. עלינו לחנך את התלמיד שלכל מה שקיים יש מימד חמישי – הממד המופשט ורק אם נגיע לממד החמישי נוכל לשפר את מצבנו בעולם הפסיקאלי בעל ארבעת הממדים.

ביקורתיות: הסימטריה קורסת במציאות וכן כל תיאוריה, כל רעיון וכל תוכנית. מכאן שכל מה שאנו נתקלים בו הוא פגום והוא יהיה פגום עוד יותר אם לא נחשוף את הפגמים ונתקנם. עקרון השרידות מסביר מדוע יש נטייה מבנית להסתיר פגמים. כדי לשרוד עלינו לנטרל את דיאלקטיקת השרידות. זאת לא ניתן לעשות ללא תרבות ביקורתית. כדי להבטיח שדיאלוג לא יקרוס אנשים נוטים לא לחשוף את הפגמים של "האתה". אבל ללא חשיפת הפגמים הדיאלוג יקרוס ממילא כי לא יהיה מי שיקיים אותו. משימת על של מערכת החינוך היא להכשיר אנשי ביקורת במספרים די גדולים כדי שהם יוכלו לפתח תרבות ביקורתית.

טכנולוגיה עילית: כבר משה שווכה העיר שבהדסים אין משתמשים די בעזרים לימודיים. במאה העשרים ואחד לא ניתן להגיע להישגים חינוכיים ללא שימוש מתוחכם בטכנולוגיה עילית. בעזרת טכנולוגיה זאת ניתן ללמוד תיאוריה ולעשות ניסויים בכל תחום: כימיה פסיקה ביולוגיה, היסטוריה, גיאוגרפיה ועוד. ניתן ללמוד פסיקה כימיה, היסטוריה של הספורט, של הריקוד ושל כל נושא המעניין את המתלמד גדעון אריאל פיתח מערכות עילית לקידום הספורט. בעזרת מערכות אלה ושכלולן על ידי גדעון ואחרים ניתן ללמוד כל נושא.